Araştırma Makale | Research Article

KHM, Cilt:6 Sayı:2, 2026, s. 475-495.
Geliş Tarihi | Received: 15.02.2026
Kabul Tarihi | Accepted: 15.05.2026
Yayın Tarihi | Published: 30.10.2026
doi: 10.59909/khm.06.02.003

İntihal | Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
| This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

YAŞAM HAKKININ USULİ BOYUTU BAĞLAMINDA MİNNESOTA PROTOKOLÜ'NÜN İŞLEVİ

The Function Of The Minnesota Protocol In The Procedural Dimension Of The Right To Life

Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan Kaplan Arık*

Öz

Bu çalışma, Minnesota Protokolü'nün Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi içtihadı bakımından, yaşam hakkının usuli boyutuna ilişkin etkin soruşturma yükümlülüğünün teknik içeriğini somutlaştıran tamamlayıcı bir standart olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Literatürde Protokol çoğunlukla uluslararası insan hakları hukuku veya ceza muhakemesi bağlamında ele alınmakta; anayasa yargısı içtihadı ile kurduğu ilişki ise yeterince incelenmemektedir. Çalışma, Anayasa Mahkemesi içtihadını Minnesota Protokolü'nün ortaya koyduğu standartlarla birlikte değerlendirerek, yaşam hakkının usuli güvencelerinin Türk anayasa hukukunda hangi normatif araçlar üzerinden somutlaştığını göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaşam hakkı,Etkin soruşturma yükümlülüğü,Minnesota Protokolü,Türk Anayasa Mahkemesi,Esnek hukuk kuralları(Soft law).

* Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Ana Bilim Dalı.
0000-0003-1234-3804 kplnasli@gmail.com

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International.

ABSTRACT

This study examines the role of the Minnesota Protocol within the case-law of the European Court of Human Rights and the Turkish Constitutional Court, arguing that it functions as a complementary standard that clarifies and concretizes the technical content of the procedural dimension of the right to life, particularly the obligation to conduct an effective investigation. In the literature, the Protocol is predominantly examined within the framework of international human rights law or criminal procedure, whereas its relationship with constitutional adjudication has not been sufficiently explored. By assessing the case-law of the Turkish Constitutional Court in light of the methodological standards set forth in the Minnesota Protocol, this article aims to demonstrate the normative mechanisms through which the procedural guarantees of the right to life are concretized in Turkish constitutional law.

Keywords: Right to life,Obligation to conduct an effective investigation,Minnesota Protocol,Turkish Constitutional Court,Soft law.

GİRİŞ

Yaşam hakkı, demokratik hukuk devletinin temelini oluşturan haklardan biridir. Modern insan hakları hukukunda bu hak, yalnızca devletin keyfi öldürmelerden kaçınma yükümlülüğüyle sınırlı bir negatif yükümlülük olarak anlaşılmamaktadır. Bunun yanında, yaşam hakkı devletlere belirli durumlarda pozitif yükümlülükler de yüklemekte; bu kapsamda ölüm olaylarının koşullarını aydınlatmaya yönelik etkili bir soruşturma yürütülmesi gerekmektedir. Bu yükümlülük, yalnızca devlet görevlilerinin müdahalesiyle gerçekleşen ölümler bakımından değil, özel kişiler tarafından gerçekleştirilen ve devletin önleme veya koruma yükümlülüğünün gündeme geldiği durumlarda da söz konusu olabilmektedir.[1] Bu çerçevede etkin soruşturma yükümlülüğü, yaşam hakkının usuli boyutunu oluşturmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), AİHS'nin 2. maddesi kapsamında geliştirdiği içtihatla, ölüm olaylarının koşullarını aydınlatmaya yönelik soruşturmanın bağımsız, kapsamlı ve etkin olması gerektiğini vurgulamıştır. Benzer şekilde Anayasa Mahkemesi (AYM) de Anayasa'nın 17. maddesi çerçevesinde yaşam hakkının usuli güvencelerini anayasal denetimin merkezine yerleştirmiştir. Bununla birlikte "etkin soruşturma" kavramının içeriği uzun süre büyük ölçüde soyut ölçütlerle ifade edilmiş; özellikle otopsi, delil toplama ve kurumsal bağımsızlık gibi teknik alanlarda açık ve sistematik standartlar ortaya konulamamıştır. Bu noktada Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Minnesota Protokolü, potansiyel olarak hukuka aykırı ölümler bakımından soruşturmanın nasıl yürütülmesi gerektiğine ilişkin ayrıntılı ilkeler getirmektedir. Bu makalenin temel tezi, Minnesota Protokolü'nün bağlayıcı bir norm ihdas etmeksizin, yaşam hakkının usuli boyutuna ilişkin ilkesel standartların teknik ve denetlenebilir içeriğini somutlaştıran tamamlayıcı bir referans işlevi gördüğü yönündedir.

I. YAŞAM HAKKININ USUL BOYUTU VE ETKİN SORUŞTURMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

A. Yaşam Hakkı Kapsamında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Etkin Soruşturma Yükümlülüğü

Avrupa insan hakları hukukunda etkin soruşturma yükümlülüğü, maddi hakların güvencesi niteliğinde usuli bir yükümlülük olarak kabul edilmektedir. Bu yükümlülük birçok temel hak bakımından söz konusu olmakla birlikte, özellikle yaşam hakkı ile işkence ve kötü muamele yasağı bağlamında daha görünür ve sistematik bir içerik kazanmıştır.[2] Bu çerçevede taraf devletlerin yükümlülükleri yalnızca keyfi müdahalelerden kaçınmayı ifade eden negatif ödevlerle sınırlı olmayıp; aynı zamanda söz konusu hakları koruyucu önlemler alma[3] ve ihlal

[1] Etkin soruşturma yükümlülüğünün özel kişiler tarafından gerçekleştirilen yaşam hakkı ihlallerini de kapsayacak şekilde geniş yorumlandığı AİHM içtihadı için bkz. Osman v United Kingdom, Application No. 87/1997/871/1083, 28.10.1998; Kontrová/Slovakia (2007), Application No. 7510/04, 31.05.2007; Opuz/Turkey, Application No. 33401/02, 09.09.2009.

[2] Yaşam hakkı maddi ve usuli boyutlarının ayrılmazlığı için bkz. AİHM, McCann and Others/The United Kingdom, 27.09.1995, Application No. 18984/91, para.161-163.; AİHM, Assenov and Others/Bulgaria, Application No. 24760/94, 28.10.1998, para. 102.

[3] Selami, Turabi, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi*, Ankara: Seçkin Yayınları, (2015), s. 228.

iddialarını etkili biçimde soruşturma yönünde pozitif yükümlülükleri de kapsamaktadır.[4] Pozitif yükümlülükler ise esasa ve usule ilişkindir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadında yaşam hakkına ilişkin pozitif yükümlülükler, yalnızca kamu makamlarının doğrudan müdahaleleriyle sınırlı olmayıp, aynı zamanda bireylerin üçüncü kişilerden gelebilecek risklere karşı korunmasını da kapsamaktadır.[5] Bu bağlamda Mahkeme, özellikle özel kişiler tarafından gerçekleştirilen yaşam hakkı ihlallerinde devletin önleyici ve koruyucu tedbirler alma yükümlülüğünü vurgulamış; bu yükümlülüğün ihlal edildiğine ilişkin savunulabilir bir iddia bulunduğunda ise etkili bir soruşturma yürütülmesini zorunlu görmüştür. Bu yaklaşım, yaşam hakkının dolaylı yatay etki doğuran bir hak niteliği taşıdığını ve etkin soruşturma yükümlülüğünün yalnızca kamu gücünün kullanıldığı durumlarla sınırlı olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Esasa ilişkin pozitif yükümlülük, her hak ve somut olay özelinde değişmekle birlikte, devletlerin hakların etkili biçimde kullanılabilmesini sağlayacak gerekli hukuki ve idari düzenlemeleri yapmasını ve bireyleri üçüncü kişilerden veya kamu makamlarından gelebilecek müdahalelere karşı korumasını gerektirir.[6]

Usuli pozitif yükümlülük ise özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. ve 3. maddeleri bağlamında belirginleşmiştir.[7] Bu yükümlülük, taraf devletlerin yaşam hakkı veya kötü muamele yasağının ihlal edildiğine ilişkin savunulabilir bir iddia ortaya çıktığında, resen ve etkili bir soruşturma yürütmelerini gerektirir.[8] Özellikle yaşam hakkı bakımından Mahkeme, ölüm olaylarının etkili biçimde soruşturulmasını zorunlu kılan bağımsız bir usuli boyut

[4] Oya Boyar, "Devletin Pozitif Yükümlülükleri ve Dolaylı Yatay Etki", İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme, Sibel İnceoğlu (Ed.), İstanbul: Beta Yayınları, (2013), 3. Baskı, s. 54; Cristian Adrian Stan, "Forensic Standardizations in Torture and Death in Custody Investigations" *Interventional Medicine & Applied Science*, Vol. 4 (2), (2012), s. 210-211.

[5] Pozitif yükümlülüklerin özel kişiler arasındaki ilişkilerde de etkili olacak şekilde genişletilmesi, yaşam hakkının dolaylı yatay etki doğuran bir hak niteliği taşıdığını göstermektedir. Bu konuda bkz. Işıl Karakaş, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yaşam Hakkı: Mc Cann'dan Kaya Kararına", *Türkiye'de İnsan Hakları*, Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını, (2000), s. 200; Boyar, "Devletin Pozitif Yükümlülükleri ve Dolaylı Yatay Etki", 54 vd.; Ulaş, Karan, "Yaşam Hakkı", İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme, Sibel İnceoğlu (Ed.) İstanbul: Beta Yayınları, 3. Baskı, (2013), Alastair Mowbray, *The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights*, Hart Publishing, (2004) 1 vd.; David Harris vd., *Law of the European Convention on Human Rights* (OUP 2018) 58 vd; Ayşe Özkan Duvan, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 2. Maddesi Çerçevesinde Yaşam Hakkının Korunmasında Devletin Yükümlülüğü", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi,* C.24, S.2, (2018), s. 69. Devletin bireyin yaşamının başka kişilerin tehdidi altında olması halinde kişiyi korumak için önleyici tedbirler de almak zorunda olduğuna ilişkin AİHM kararı için bkz. Osman v United Kingdom, para. 115.

[6] Jean-Franços, Akandji-Kombe, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler*, İnsan Hakları El Kitapları No.7, Avrupa Konseyi, (2008), s. 16; Bu kapsamda AİHM Calvelli and Ciglio v Italy (GC), kararında devletin pozitif yükümlülüğünü, hem kamuya ait hem de özel sağlık kuruluşları bakımından, hastaların yaşamlarını koruyacak uygun düzenlemelerin yapılması ve etkili bir denetim mekanizmasının kurulması yükümlülüğü çerçevesinde değerlendirmiştir. Yüksel Metin,"Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Yaşamın ve Sağlığın Korunması ile İlgili Olarak Taraf Devletlere Yüklediği Pozitif Yükümlülükler", *Uluslararası İlişkiler*, C. 7, S. 27, (2010), s 124.

[7] Aslıhan Kaplan Arık, *Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı ve Etkin Soruşturma İlkesi*, Ankara: Adalet Yayınevi, (2023), s. 97 vd.; Tevfik Gülsoy, "İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin Türkiye ile İlgili Kararlarında Adli Tıp Konusundaki İçtihatları", *AÜEHFD*, C.VI, S.1-4, (2002), s. 138.

[8] AİHM, Hugh Jordan/The United Kingdom, Application No. 24746/94, 4.5.2001.

geliştirmiştir. Etkin soruşturma yükümlülüğünün kapsamı doğrudan AİHS metninde düzenlenmemiş olup, esasen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları yoluyla şekillenmiştir.[9]

AİHM, soruşturmanın yalnızca biçimsel işlemlerle sınırlı kalamayacağını; olayın potansiyel olarak hukuka aykırı olup olmadığını ortaya koyabilecek şekilde tüm makul ihtimallerin değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, etkin soruşturma yükümlülüğünün sonuçtan ziyade sürece odaklanan bir özen yükümlülüğü niteliği taşıdığını göstermektedir.[10] Bununla birlikte söz konusu yükümlülüğün belirgin sınırları da bulunmaktadır. AİHM, etkin soruşturmanın taşıması gereken asgari güvenceleri büyük ölçüde ilkesel düzeyde tanımlamakta; soruşturmanın hangi teknik ve metodolojik standartlara göre yeterli sayılacağına ilişkin ayrıntılı ve sistematik bir değerlendirme ortaya koymamaktadır.[11]

Özellikle olay yeri incelemesi, otopsi ve adli tıbbi değerlendirmeler gibi teknik alanlarda AİHM, denetimini çoğu zaman soruşturmanın genel yeterliliği ile sınırlı tutmakta ve ancak açık ve ciddi eksikliklerin varlığı halinde ihlal sonucuna ulaşmaktadır.[12] Nitekim AİHM, Hugh Jordan/The United Kingdom kararında soruşturmanın ölümün koşullarını ve sorumlularını belirlemeye elverişli olması gerektiğini belirtmiş; ancak bu elverişliliğin hangi teknik standartlar üzerinden sağlanacağı hususunu ulusal makamların takdir yetkisine bırakmıştır. Bu yaklaşım, AİHM'in usuli güvenceleri normatif çerçeve düzeyinde belirlediğini; soruşturmanın teknik icrasına ilişkin ayrıntılı standartlaştırma yapmaktan ise bilinçli olarak kaçındığını göstermektedir.[13]

Bu görece soyutluk alanında, Mahkeme kararlarında "ilgili uluslararası belgeler" kapsamında anılan ve farklı denetim mekanizmaları tarafından geliştirilen standartlar, etkin soruşturma yükümlülüğünün teknik ve metodolojik içeriğinin somutlaştırılmasında tamamlayıcı bir işlev üstlenmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşme hükümlerini yorumlarken bu tür uluslararası materyalleri yorumunu destekleyici unsurlar olarak dikkate almakta ve farklı normatif kaynakları birlikte kullanmaktadır.[14] Minnesota Protokolü de bu bağlamda özel bir

[9] Etkin soruşturma yükümlülüğünün AİHM içtihadı yoluyla geliştirilmesine ilişkin olarak bkz. McCann and Others/ The United Kingdom, 27.09.1995, Application No. 18984/91, para. 161-163 (Mahkeme, yaşam hakkının korunmasının yalnızca öldürmeme yükümlülüğüyle sınırlı olmadığını, ölümle sonuçlanan olaylarda etkili bir soruşturma yürütülmesini de gerektirdiğini ortaya koymuştur); Kaya v Turkey, Application No. 158/1996/777/978 19.02.1998, (resen ve etkili soruşturma yükümlülüğünün kapsamı somutlaştırılmıştır); Hugh Jordan/The United Kingdom, Application No. 24746/94, 4.5.2001, (bağımsızlık, yeterlilik ve kamu denetimi ölçütleri geliştirilmiştir). Bu kararların değerlendirilmesi için ayrıca bkz. Osman Doğru, Atilla Nalbant, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar, Avrupa Konseyi, (2012) 173 vd.; Karan, "Yaşam Hakkı", 115 vd.

[10] Kaplan Arık, *Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı ve Etkin Soruşturma İlkesi*, s. 102; Hayri Keser, "Bireysel Başvuru İçtihatlarında Yaşam Hakkının Usuli Boyutu: Etkili Soruşturma Yükümlülüğü", *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* C. 12(2), (2022), 429.

[11] Schabas, *The European Convention on Human Rights: A Commentary*, s. 150-155.

[12] AİHM, Salman/Turkey, Application No. 21986/93, 27.06.2000.

[13] AİHM, Hugh Jordan/The United Kingdom, Application No. 24746/94, 4.5.2001.

[14] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, kararlarında "ilgili uluslararası belgeler" başlığı altında, bağlayıcı normların yanı sıra CPT raporları ve Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Model Otopsi Protokolü gibi uluslararası standartlara da yer vermektedir. Bu belgeler doğrudan bir ihlal ölçütü olarak uygulanmamakta; ancak Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamında yürütülen değerlendirmelerde soruşturmanın yeterliliğinin belirlenmesinde yorumlayıcı bir rol üstlenmektedir. Bu yaklaşımın somut bir örneği için bkz. AİHM, Tanlı/Turkey, Application No. 26129/95, 10.04.2001.

önem taşımaktadır.[15] Protokol, AİHM içtihadında ilkesel düzeyde formüle edilen bağımsızlık, kapsamlılık ve metodolojik yeterlilik ölçütlerini, soruşturmanın nasıl yürütülmesi gerektiğine ilişkin ayrıntılı teknik standartlarla desteklemektedir. Bu durum Tanlı/Türkiye kararında açık biçimde gözlemlenmektedir. Mahkeme, Minnesota Protokolü'ne "ilgili uluslararası belgeler" başlığı altında yer vermiş; ancak ihlal değerlendirmesini doğrudan Protokol'e aykırılık üzerinden değil[16], AİHS'nin 2. maddesi kapsamında geliştirdiği yerleşik usuli ilkeler çerçevesinde yürütmüştür.[17] Benzer şekilde Finucane/Birleşik Krallık kararında da Mahkeme, soruşturmanın bağımsızlığı, kapsamı ve metodolojik bütünlüğünü değerlendirirken uluslararası standartlarla uyum ölçütüne atıf yapmış; fakat kararını kendi içtihadi çerçevesi içinde temellendirmiştir.[18]

Bu kararlar birlikte değerlendirildiğinde, Minnesota Protokolü'nün etkin soruşturma yükümlülüğünün teknik içeriğinin yorumlanmasında başvurulan tamamlayıcı bir referans standardı olarak işlev gördüğü anlaşılmaktadır. Uluslararası sözleşme niteliği taşımamasına rağmen Protokol'ün yargısal yorum süreçlerinde referans alınması ve ulusal uygulamaları yönlendirmesi, hukuki bağlayıcılık anlayışının ötesinde işlevsel bir normatif etki yarattığını göstermektedir. Bu çerçevede etkin soruşturma yükümlülüğünün ilkesel temeli AİHM içtihadıyla şekillenmekte; teknik ve metodolojik içeriği ise büyük ölçüde Minnesota Protokolü gibi uluslararası standartlar aracılığıyla somutlaşmaktadır. Bu genel çerçevenin Türk hukuku bakımından nasıl bir görünüm kazandığı ise Anayasa Mahkemesi'nin yaşam hakkına ilişkin içtihadı üzerinden ayrıca değerlendirilmelidir.

B. Anayasa Mahkemesi İçtihadında Etkin Soruşturma Yükümlülüğü

Anayasa Mahkemesi (AYM), bireysel başvuru yolunun kabulüyle birlikte yaşam hakkını, Anayasa'nın 17. maddesi kapsamında yalnızca maddi değil; aynı zamanda usuli boyutu bulunan bir hak olarak ele almaktadır.[19] Mahkeme'ye göre yaşam hakkının usuli boyutu, ölümle sonuçlanan olayların koşullarını aydınlatmaya elverişli, etkin, kamu denetimine açık ve güven veren bir soruşturmanın yürütülmesini zorunlu kılmaktadır. Bu yaklaşım, Avrupa İnsan

[15] Christof Heyns vd. Investigating Potentially Unlawful Death under International Law: The 2016 Minnesota Protocol, *52 INT'L. LAW.* 47, Vol. 52(1), (2019), s. 68.

[16] AİHM yaşam hakkının usuli yükümlülüğüne ilişkin verdiği kararlarda Protokole aykırılıktan ihlal kararı vermemektedir. Çünkü Mahkeme üye devletlere soruşturma yükümlülüğü kapsamında belirli bir model dayatmamaktadır. Bu yönde verdiği Armani Da Silva kararında bu durumu açıkça belirtmektedir. "*Devletlere belirli bir soruşturma modeli dayatmadığını açıkça ifade etmektedir. Bununla birlikte, seçilen sistemin mevzuatta ve uygulamada soruşturmanın bağımsızlığını ve tarafsızlığını her koşulda güvence altına alması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, kurumsal model bakımından takdir alanı tanımakla birlikte, bağımsızlık sonucunu zorunlu kılan bir normatif çerçeve ortaya koymaktadır.."* Armani Da Silva/United Kingdom (GC, 2016), Application No. 5878/08, 30.03.2016, para.259.

[17] AİHM, Tanlı/Turkey, Application No. 26129/95, 10.04.2001; para. 82, 120, 145,150

[18] AİHM, Finucane/ The United Kingdom, Application No. 29178/95, 01/10/2003.

[19] Yaşam hakkı bakımından devletin üstlendiği pozitif yükümlülükler yalnızca maddi koruma tedbirleriyle sınırlı değildir; bu yükümlülüklerin aynı zamanda usule ilişkin bir boyutu da bulunmaktadır. Buna göre devlet, doğal seyri dışında gerçekleşen ve yaşam hakkının ihlal edildiğine işaret eden her olayda, sorumluların belirlenmesine ve gerektiğinde cezai yaptırıma tabi tutulmasına elverişli, etkili ve ciddi bir soruşturma yürütmekle yükümlüdür. Bu yükümlülük, yaşam hakkının anayasal güvencesinin pratikte anlam kazanmasının temel koşulunu oluşturur. AYM, Bilal Turan ve Diğerleri, 04.12.2013, Başvuru No. 2013/2075. Benzer yönde kararlar için bkz. AYM, Serpil Kerimoğlu ve diğerleri, B. No: 2012/752, 17/9/2013, para.52, 54.

Hakları Mahkemesi'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesi bağlamında geliştirdiği içtihadın anayasal düzeyde içselleştirildiğini göstermektedir.

AYM, özellikle kamu gücünün kullanımı sonucu meydana gelen ölümler, gözaltında veya ceza infaz kurumlarında gerçekleşen ölüm olayları ile devletin yaşamı koruma yükümlülüğünü yerine getirmediğine ilişkin iddialar bakımından usuli güvencelere belirgin bir ağırlık tanımaktadır. Mahkeme, bu tür durumlarda yürütülen soruşturmanın salt biçimsel işlemlerle sınırlı kalamayacağını; ölümün nasıl, hangi koşullarda ve kimin sorumluluğunda meydana geldiğini ortaya koyabilecek nitelikte olması gerektiğini istikrarlı biçimde vurgulamaktadır.[20] Bu çerçevede etkin soruşturma yükümlülüğü, yaşam hakkının usuli boyutunun anayasal çekirdeğini oluşturmaktadır. Bununla birlikte AYM içtihadında, usuli güvencelerin değerlendirilmesinde soruşturma süreçlerinin teknik ve metodolojik bütünlüğünden ziyade, soruşturmanın genel yeterliliğine ve ortaya çıkan nihai sonuca odaklanan bir denetim yaklaşımının baskın olduğu görülmektedir. Mahkeme, adli tıp raporlarının yetersizliği, otopsinin yapılmaması ya da soruşturmanın yüzeysel yürütülmesi gibi açık eksiklikler bulunduğunda ihlal sonucuna ulaşabilmekte; ancak bu süreçlerin hangi teknik ve metodolojik standartları karşılaması gerektiğini açık, sistematik ve öngörülebilir ölçütlerle tanımlamaktan bilinçli olarak kaçınmaktadır.[21] Özellikle otopsi, olay yeri incelemesi ve bilirkişilik faaliyetleri bakımından, soruşturmanın anayasal yeterliliğini belirleyen asgari teknik kriterlerin Mahkeme içtihadında çoğu zaman örtük kaldığı söylenebilir.[22] Bu durum, yaşam hakkının usuli boyutunun teknik araçlar üzerinden somutlaştığı alanlarda belirli ölçüde bir öngörülebilirlik sorunu doğurmaktadır.

Anayasa Mahkemesi'nin yaşam hakkının usuli boyutuna ilişkin denetiminin, büyük ölçüde somut başvuruya konu olay çerçevesinde geçmişe dönük bir ihlal tespitine odaklandığı görülmektedir.[23] Bu durum, bireysel başvurunun ikincil niteliği ve Anayasa Mahkemesi'nin anayasal konumuyla bağlantılı bir kurumsal tercih olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, bu yaklaşımın, etkin soruşturma yükümlülüğünün teknik içeriğinin uygulamada farklılaşmasına ve öngörülebilirliğin sınırlı kalmasına yol açabildiği de ifade edilebilir.

Yaşam hakkının usuli boyutunun ise yalnızca yargısal denetim aşamasında yapılan bir değerlendirme ile sınırlı olmadığı; soruşturmanın ilk anından itibaren yürütülen tüm adli ve idari faaliyetlerin anayasal güvencelerle uyumlu biçimde gerçekleştirilmesini gerektirdiği kabul edilmektedir.[24] Bu çerçevede, Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuruya özgü denetim modeli, soruşturmanın teknik ve metodolojik ayrıntılarını ayrıntılı biçimde belirlemekten ziyade, soruşturmanın bütünsel yeterliliğini değerlendirmeye yönelmektedir. Bu durum, söz konusu teknik alanın büyük ölçüde savcılık makamları, kolluk birimleri ve adli tıp kurumlarının

[20] AYM, Fırat Can Başvurusu, B. No: 2016/762, 2/6/2020, para. 65

[21] Devletin yaşam hakkı kapsamındaki pozitif ve usuli yükümlülüklerinin çerçevesi ortaya konmuş; ancak teknik adli standartlar ayrıntılı biçimde kodifiye edilmemiştir. AYM, Serpil Kerimoğlu ve diğerleri, B. No: 2012/752, 17.09.2014.

[22] AYM, Fırat Can Başvurusu, Başvuru No: 2016/762, Karar Tarihi: 2/6/2020.

[23] AYM, Mehmet Doğan, B. No: 2014/8875, 7.6.2018; AYM, Aligül Alkaya ve diğerleri (2), B. No: 2016/12506, 7.11.2019; AYM, Şehnaz Yıldız, B. No: 2013/6770, 19.11.2015; AYM, Tahir Canan, B. No: 2012/969, 18.9.2013.

[24] Keser, "Bireysel Başvuru İçtihatlarında Yaşam Hakkının Usuli Boyutu: Etkili Soruşturma Yükümlülüğü", s. 423.

uygulamaları üzerinden şekillenmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla yaşam hakkının usuli güvenceleri, yalnızca yargısal içtihatlar aracılığıyla değil; soruşturmanın uygulamadaki aktörlerinin hangi teknik standartlara göre hareket ettiğine bağlı olarak somutlaşmaktadır.

Bu teknik belirsizlik alanında Minnesota Protokolü gibi uluslararası belgeler, Anayasa Mahkemesi'nin ilkesel düzeyde tanımladığı usuli güvencelerin pratik içeriğini görünür kılan tamamlayıcı bir referans işlevi üstlenmektedir. Protokol; olay yeri incelemesi, delil toplama ve muhafazası, otopsi ve adli tıbbi değerlendirmelere ilişkin ayrıntılı standartlar ortaya koyarak, etkin soruşturmanın hangi asgari metodolojik ölçütler çerçevesinde yürütülmesi gerektiğini somutlaştırmaktadır. Bu yönüyle Minnesota Protokolü, doğrudan uygulanabilir bir norm olarak değil; anayasal güvencelerin teknik icra boyutunu açıklığa kavuşturan bir yorum standardı olarak değerlendirilmelidir. Anayasa Mahkemesi'nin AİHM içtihadını büyük ölçüde ilkesel düzeyde içselleştirdiği, ancak bu ilkelerin teknik gerekliliklerini açık biçimde tanımlamaktan kaçındığı dikkate alındığında, Protokol'ün işlevi daha belirgin hale gelmektedir. Zira Protokol, bağlayıcı anayasal normların yerini almaksızın, onların soruşturma pratiğinde nasıl hayata geçirileceğine ilişkin metodolojik çerçeveyi tamamlayan bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Minnesota Protokolü'nün Anayasa Mahkemesi içtihadındaki görünümü, yalnızca uygulamaya ilişkin teknik bir referans meselesi değil; anayasal denetimin uluslararası insan hakları standartlarıyla kurduğu yapısal ilişkinin somut bir görünümü olarak değerlendirilmelidir. Bu yapısal etkileşim, Protokol'ün yalnızca teknik rehberlik sunmadığını göstermektedir. Protokol aynı zamanda bağlayıcı insan hakları normlarının yorum ve uygulanmasında tamamlayıcı bir işlev de görmektedir. Bu bağlamda Minnesota Protokolü, biçimsel anlamda bağlayıcı bir metin olmamakla birlikte, yargısal yorum süreçlerinde fiilen referans alınması ve iç hukuk uygulamalarını yönlendirmesi nedeniyle, klasik bağlayıcılık anlayışının ötesinde işlevsel bir normatif etki üretmektedir. Nitekim ulusal yargı içtihadında gözlemlenen bu durum, Protokol'ün uluslararası insan hakları hukukundaki konumunun ayrıca incelenmesini zorunlu kılmaktadır.

II. ULUSLARARASI ESNEK HUKUK KURALLARI (SOFT LAW BELGELERİ) BAĞLAMINDA MİNNESOTA PROTOKOLÜ'NÜN TAMAMLAYICI ROLÜ

A. MİNNESOTA PROTOKOLÜ'NÜN HUKUKİ NİTELİĞİ

Soft law belgeleri, normatif bağlayıcılıkları olmayan ancak özellikle teknik uzmanlık gerektiren alanlarda bağlayıcı hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanmasına yön veren önemli belgelerdir.[25] Bu tür belgeler, soyut ve genel nitelikteki insan hakları yükümlülüklerinin somut olaylara nasıl uygulanacağına ilişkin belirsizlikleri azaltmakta; normatif içeriğin pratikte daha öngörülebilir ve denetlenebilir hale gelmesine katkı sağlamaktadır.[26] Bu belgelerin normatif bağlayıcıklıkları bulunmamakla birlikte tekrar eden uygulama, yorum ve yargısal atıf

[25] Christine Chinkin, "The Challenge of Soft Law: Development and Change in International Law", *International and Comparative Law Quarterly*, C.38, (1989), s. 850 vd; Shelton, soft law'un özellikle insan hakları alanında yorumlayıcı ve tamamlayıcı bir işlev üstlendiğini vurgulamaktadır. Dinah Shelton, *Soft Law,* in Handbook of International Law, Routledge Press, (2008), s. 8-9.

[26] Kenneth Abbott, Duncan Snidal, "Hard and Soft Law in International Governance," *International Organization*, Vol. 54, (2000), s. 423-425.

süreçleri yoluyla zamanla iç hukukta ve yargısal pratikte içselleştirilmekte ve fiili bağlayıcılık etkisi oluşturabilmektedirler.[27]

Minnesota Protokolü de yaşam hakkının usuli boyutuna ilişkin yükümlülükleri ayrıntılı teknik ölçütlerle somutlaştırarak, bağlayıcı normların uygulanmasına ilişkin yorum çerçevesini derinleştiren soft law belgelerin tipik bir örneğini oluşturmaktadır.[28] Minnesota Protokolü, şüpheli veya potansiyel olarak hukuka aykırı ölümlerin soruşturulmasına ilişkin uluslararası standartları ortaya koyan ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından kabul edilmiş bir belgedir.[29] İlk kez 1991 yılında kabul edilen ve 2016 yılında kapsamlı biçimde güncellenen Protokol, yaşam hakkının korunmasına ilişkin devlet yükümlülüklerinin özellikle usuli boyutunu somutlaştırmayı amaçlamaktadır.[30] Bununla birlikte Protokol'ün hukuki niteliği, klasik anlamda bağlayıcı bir norm oluşturmasından değil, bağlayıcı insan hakları normlarının uygulanmasına yön veren tamamlayıcı bir yorum standardı işlevi görmesinden kaynaklanmaktadır.[31] Bu yönüyle Protokol, yaşam hakkının usuli güvencelerini teknik ve metodolojik içerikle derinleştirmektedir.[32] Bu bağlamda, Protokol'ün tamamlayıcı işlevi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi'nin usuli yükümlülüğü ilkesel düzeyde formüle eden yaklaşımı ile karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde daha belirgin hale gelmektedir.

Soruşturmanın nasıl yapılacağına ilişkin genel bir usuli süreç benimsenmemiş; kural olarak bu husus devletlerin iç hukuklarına bırakılmıştır. Söz konusu usuli yükümlülükler her somut olay açısından değişiklik göstermekle birlikte, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi içtihadında yaşam hakkının usuli yükümlülüğü; resmi bir soruşturma yürütülmesini, soruşturmanın bağımsız ve tarafsız makamlarca gerçekleştirilmesini, soruşturmanın olayı açığa çıkarmaya ve sorumluları belirlemeye elverişli ve kapsamlı olmasını, makul hızla tamamlanmasını ve mağdur veya yakınlarının sürece uygun ölçüde katılımına imkan tanınmasını gerektiren asgari güvenceler olarak tanımlanmaktadır.[33] Bununla birlikte her iki mahkeme

[27] Koh'un ulusötesi hukuk süreci (transnational legal process) yaklaşımına göre, uluslararası normlar; tekrar eden uygulama, yorum ve yargısal atıf süreçleri yoluyla zamanla iç hukukta ve yargısal pratikte içselleştirilmekte, bu süreç sonucunda ise biçimsel bağlayıcılıktan yoksun olmalarına rağmen fiili bir bağlayıcılık etkisi yaratabilmektedir. Harold Hongju, Koh "Why Do Nations Obey International Law?", *Yale Law Journal*, C. 106, (1997), s. 2609-2610.

[28] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bağlayıcı olmayan uluslararası belgeleri bağımsız normatif kaynaklar olarak değil, Sözleşme hükümlerinin yorumunu destekleyen yardımcı standartlar olarak kullandığına ilişkin bkz. Harris, David John, vd. *Law of the European Convention on Human Rights*. 4th ed., Oxford University Press, 4. bs., (2018), s. 58-60; ayrıca bkz. Mowbray, *The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights*, s. 14 vd.

[29] Heyns vd. "Investigating Potentially Unlawful Death under International Law: The 2016 Minnesota Protocol", s. 48.

[30] UN Office of the High Commissioner for Human Rights, The Minnesota Protocol on the Investigation of Potentially Unlawful Death (2016), s. 1-2.

[31] Heyns vd., "Investigating Potentially Unlawful Death under International Law: The 2016 Minnesota Protocol", s. 59-60.

[32] DNA analizleri, dijital fotoğrafçılık ve delil yönetimine ilişkin çağdaş tekniklerin Protokol'e dahil edilmesi, yaşam hakkının usuli boyutunun güncel bilimsel imkanlar ışığında nasıl korunması gerektiğine dair uluslararası bir asgari eşik oluşturma çabasının yansımasıdır. Heyns vd. "Investigating Potentially Unlawful Death under International Law: The 2016 Minnesota Protocol", s. 5.

[33] Karan, "Yaşam Hakkı*"*, s. 115-135; Doğru, Nalbant, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, s. 173; Reidy Aisling, İşkencenin Yasaklanması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesinin

de bu güvenceleri çoğunlukla ilkesel düzeyde formüle etmekte; teknik ve metodolojik ayrıntıları ayrıntılı biçimde belirlememektedir. Minnesota Protokolü ise söz konusu ilkesel çerçeveyi yöntemsel ve teknik ölçütlerle somutlaştırarak uygulanabilir hale getirmektedir.

Bağımsızlık ilkesi bakımından AİHM, soruşturmayı yürüten makamların olaydan sorumlu olabilecek kişilerden hiyerarşik ve fiili olarak bağımsız olması gerektiğini istikrarlı biçimde vurgulamaktadır.[34] Ancak bu bağımsızlık ölçütü, içtihatta büyük ölçüde kurumsal ayrışma ve hiyerarşik kopuş üzerinden ilkesel düzeyde formüle edilmektedir. Buna karşılık Minnesota Protokolü, bağımsızlık kavramını yalnızca örgütsel ayrım olarak değil; soruşturma makamlarının bütçe, personel, teknik kapasite, uzmanlık ve karar alma süreçleri bakımından dış etkilerden arındırılmış yapısal güvencelere sahip olması gerekliliği üzerinden detaylandırmaktadır.[35] Bu yönüyle Protokol, bağımsızlığı kurumsal statüden ziyade işlevsel ve yapısal güvence perspektifiyle somutlaştırmaktadır.

Makul süre ilkesi bakımından da benzer bir yaklaşım görülmektedir. Mahkeme, gecikmelerin delil kaybına yol açabileceğini ve soruşturmanın süratle yürütülmesi gerektiğini belirtmekle birlikte, bu yükümlülüğün hangi somut işlemlerle yerine getirileceğini ayrıntılı biçimde tanımlamamaktadır.[36] Minnesota Protokolü ise makul süre ilkesini; olayın öğrenilmesinden itibaren soruşturmanın derhal başlatılması, olay yerinin güvence altına alınması, delillerin korunması, otopsinin gecikmeksizin ve bilimsel standartlara uygun biçimde gerçekleştirilmesi ve adli tıp incelemelerinin zamanında tamamlanması gibi teknik yükümlülüklerle ilişkilendirerek uygulanabilir bir içerik kazandırmaktadır.[37] Böylece soyut bir makul süre yükümlülüğü, ölçülebilir ve denetlenebilir adli işlemler bütününe dönüştürülmektedir.

Elverişli ve kapsamlı olma kriteri bakımından AİHM, soruşturmanın ölümün koşullarını aydınlatmaya elverişli ve tüm makul ihtimalleri değerlendiren bir nitelik taşıması

Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, İnsan Hakları El Kitapları, No:6, Türkiye Barolar Birliği Yayınları:92, s. 40-41, AİHM Hugh Jordan/ The United Kingdom, Application No. 24746/94, 4/05/2001; European Court of Human Rights, *Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights – Right to Life*, para.para.22-28, 2025, AİHM, Batı ve diğerleri/Türkiye Kararı, Application No. 43918 / 98, 3. 06. 2004, para. 133-137. AYM Karar örnekleri içib bkz. AYM, Sibel Çapraz Başvurusu, Başvuru No. 2017/19418, 12/1/2021; AYM, Okan Göçer Başvurusu, Başvuru No. 2017/29596, 13/1/2021.

[34] AİHM'e göre, kamu görevlilerinin karıştığı ileri sürülen hukuka aykırı öldürme iddialarında yürütülen soruşturmanın etkili sayılabilmesi için, soruşturmayı yürüten makamların olayda sorumluluğu bulunduğu iddia edilen kişilerden kurumsal ve fiilî olarak bağımsız olmaları gerekir. Bu bağımsızlık, soruşturmanın tarafsız ve güvenilir biçimde yürütülmesinin temel güvencesidir. AİHM, Orhan/Türkiye Kararı, Application No. 38358/22, 8.06.2022.

[35] Minnesota Protocol, (2016), para. 21–27.

[36] AİHM'e göre, öldürücü güç kullanımına ilişkin iddiaların soruşturulmasında makamların makul bir sürat ve özenle hareket etmesi zımni bir yükümlülüktür. Her ne kadar somut olayın özelliklerinden kaynaklanan bazı güçlükler soruşturmanın ilerleyişini etkileyebilirse de, özellikle yaşamı sona erdiren güç kullanımının söz konusu olduğu durumlarda yetkili mercilerin gecikmeksizin ve dikkatle hareket etmesi gerekir. Bu yaklaşım, hem hukukun üstünlüğüne olan bağlılığın korunması hem de kamuoyunda cezasızlık ya da hoşgörü izlenimi oluşmasının önlenmesi bakımından belirleyici önemdedir. AİHM, Karabulut/Türkiye Kararı, Application No. 16999/04, 19.09.2009.

[37] Minnesota Protocol, (2016), para. 23-24, 32-38, 94 vd

gerektiğini ifade etmektedir.[38] Ancak bu ilke, çoğu kararda metodolojik ayrıntıya girilmeksizin formüle edilmektedir. Minnesota Protokolü ise söz konusu kriteri; delil zincirinin korunması, alternatif senaryoların sistematik biçimde test edilmesi ve dışlanması, uzman görüşlerinin alınması, otopsi ve diğer adli tıbbi işlemlerin bilimsel yöntemlere uygun yürütülmesi gibi ayrıntılı teknik yükümlülükler aracılığıyla somutlaştırmaktadır.[39] Bu bağlamda Protokol, kapsamlılık ilkesini soyut bir aydınlatma yükümlülüğünden çıkararak metodolojik bütünlük gerektiren bir soruşturma standardına dönüştürmektedir.

Mağdur yakınlarının sürece katılımı bakımından da AİHM, soruşturmanın kamu güveni yaratacak ölçüde şeffaf olması ve mağdur yakınlarının meşru menfaatlerini koruyacak şekilde sürece dahil edilmesi gerektiğini belirtmektedir.[40] Buna karşılık Minnesota Protokolü, bu katılımı bilgilendirme yükümlülüğü, dosyaya erişim imkanı, soruşturmanın kritik aşamalarından haberdar edilme, gerekli hallerde hukuki temsil aracılığıyla sürece etkin katılım gibi kurumsallaşmış güvenceler üzerinden yapılandırmaktadır.[41] Böylece katılım ilkesi, genel bir şeffaflık ve açıklık vurgusundan çıkarılarak biçimsel haklar bütününe dönüştürülmektedir.

Bu karşılaştırma, Protokol'ün AİHM içtihadında ilkesel düzeyde formüle edilen etkin soruşturma ölçütlerini teknik ve metodolojik içerikle tamamladığını göstermektedir. Bu durum, anayasal yorumda uluslararası insan hakları standartlarına başvurunun yalnızca teorik bir atıf pratiği olmadığını; temel hakların uygulanabilirliğini güçlendiren somut bir işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.[42] Nitekim Mahkeme, Tanlı/Türkiye ve Hanan/Almanya (Büyük Daire) kararlarında Minnesota Protokolü'ne "ilgili uluslararası belgeler" ile "uluslararası hukuk ve uygulama" başlıkları altında atıf yapmıştır.[43] Bu atıflar, Protokol'ün Sözleşme hükümlerinin içeriği belirlenirken dikkate alınan uluslararası normatif çevrenin parçası olarak değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Mahkeme'nin dinamik yorum yaklaşımı çerçevesinde söz konusu referanslar, yaşam hakkının usuli boyutunun statik değil, gelişen uluslararası standartlar ışığında şekillendiğini göstermektedir.

Bununla birlikte Protokol'ün hukuki etkisi, biçimsel bağlayıcılıktan yoksun oluşu nedeniyle yapısal sınırlara da sahiptir. Uygulanması, büyük ölçüde ulusal makamların ve yargı

[38] AİHM, yaşam hakkının korunmasına ilişkin yükümlülüğün, Sözleşme'nin 1. maddesinde devlete yüklenen genel güvence ödeviyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Buna göre, bir kişinin güç kullanımı sonucunda hayatını kaybettiği durumlarda devlet, resen ve etkili bir resmî soruşturma yürütmek zorundadır. Bu soruşturmanın amacı ise yalnızca olayın aydınlatılması değil, aynı zamanda sorumluların belirlenmesi ve gerekli yaptırımların uygulanmasının sağlanması olmalıdır. AİHM, Oğur/Türkiye Application No. 21594/93, 20.05.1999.

[39] Minnesota Protocol, (2016), para.para. 21-27 (genel soruşturma ilkeleri); para. 32–38 (delil ve olay yeri yönetimi); para.para. .94 vd. (otopsi ve adli tıp standartları).

[40] AİHM'e göre, hesap verebilirliğin yalnızca kâğıt üzerinde kalmaması, uygulamada da sağlanabilmesi için soruşturma süreci ve ulaşılan sonuçlar belirli ölçüde kamusal denetime açık olmalıdır. Kamusal denetimin kapsamı her somut olayın koşullarına göre değişebilse de, her durumda mağdurun en yakın yakınlarının, meşru menfaatlerini koruyabilecek ölçüde soruşturmaya katılımının temin edilmesi gerekir. AİHM, Anık ve Diğerleri/Türkiye, Application No. 63758/00, 5.06. 2007.

[41] Minnesota Protocol, 2016, para. 35-36, 40-42.

[42] Pierre-Marie Dupuy, "Soft Law and the International Law of the Environment", *Michigan Journal of International Law*, C. 12, (1990), s. 420–423.

[43] İlgili kararlar için bkz. AİHM, Tanlı/Turkey, Application No. 26129/95, 10.04.2001; AİHM, Hanan/Almanya (GC), Application No. B. No: 4871/16, 16.02.2021.

mercilerinin onu referans alma iradesine bağlıdır. Ancak bu durum, esnek hukuk kurallarının normatif etkisini ortadan kaldırmamaktadır. Aksine, Protokol'ün bağlayıcı normların yorumlanma biçimini fiilen etkilemesi ve yargısal denetimin ölçütlerini dolaylı olarak belirlemesi, klasik bağlayıcılık anlayışıyla açıklanamayacak bir ikincil normatif etki üretmektedir.[44] Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, örneğin McKerr kararında, soruşturmanın yalnızca başlatılmasını yeterli görmemiş; delillerin zamanında toplanması ve olay yerinin etkili biçimde incelenmesi gerektiğini vurgulamış, ancak bu yükümlülüklerin teknik içeriğini detaylandırmamıştır.[45] Bu boşluk, Minnesota Protokolü'nde olay yerinin derhal güvence altına alınması, delil zincirinin korunması ve bağımsız adli uzmanların sürece dahil edilmesi gibi ölçülebilir teknik kriterlerle doldurulmaktadır. Bu durum ise, AİHM'in ilkesel düzeyde formüle ettiği "etkililik" ölçütünün, Protokol'de metodolojik bir bütünlük standardına dönüştürüldüğünü göstermektedir.

Sonuç olarak Minnesota Protokolü, yaşam hakkının usuli boyutuna ilişkin anayasal ve sözleşmesel yükümlülükleri ikame eden bir norm değildir. Ancak bu yükümlülüklerin pratik içeriğini yoğunlaştıran, metodolojik olarak yapılandıran ve uygulanabilirliğini artıran tamamlayıcı bir yorum standardıdır. Bu nedenle Protokol'ün hukuki niteliği, biçimsel bağlayıcılık kategorileriyle değil; yargısal yorum ve uygulama süreçleri aracılığıyla ürettiği ikincil normatif etki açısından değerlendirilmelidir.

B. Minnesota Protokolü'nün Kapsamı ve Usulî Yükümlülüğün Somutlaşması

Minnesota Protokolü'nün temel işlevi, yaşam hakkı kapsamında devletlere yüklenen etkin soruşturma yükümlülüğünü, soyut ve ilkesel bir normatif çerçeveden çıkararak uygulanabilir, teknik ve metodolojik bir yapı haline getirmesidir.[46] Bu yönüyle Protokol, yalnızca pratik

[44] AİHM, Nachova and Others/Bulgaria kararında, etkili soruşturmanın yalnızca biçimsel olarak başlatılmış olmasının yeterli olmadığını; soruşturmanın metodolojik açıdan tutarlı, delillerin bütüncül biçimde değerlendirilmesine dayalı ve olayın tüm olası senaryolarını kapsayacak şekilde yürütülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Mahkeme ayrıca, soruşturmanın cezasızlık ihtimalini ortadan kaldıracak ciddiyet ve kapsamda yürütülmesinin zorunlu olduğuna işaret etmektedir. Bu kriterler, Minnesota Protokolü'nde ayrıntılı olarak düzenlenen soruşturma ilkeleriyle büyük ölçüde paralellik göstermektedir. Nachova and Others/Bulgaria, Applications nos. 43577/98 and 43579/98, para.110–113.; AİHM, Armani Da Silva/United Kingdom kararında, yaşam hakkı kapsamında öngörülen etkili soruşturma yükümlülüğünün belirli bir sonucun elde edilmesini garanti eden bir yükümlülük olmadığını; esasen sürecin niteliğine ve izlenen yöntemin yeterliliğine odaklanan bir ödev olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre önemli olan, soruşturmanın bağımsız, tarafsız, kapsamlı ve özenli bir metodolojiyle yürütülmesidir. Bu yaklaşım, Minnesota Protokolü'nün soruşturmayı teknik ve yöntemsel güvenceler bütünü olarak yapılandıran anlayışıyla uyum içindedir. Armani Da Silva/United Kingdom, Application No. 5878/08, 30 Mart 2016; Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi de Rodríguez Vera et al. (The Disappeared from the Palace of Justice) v. Colombia kararında, Minnesota Protokolü'nü bağımsız ve doğrudan uygulanabilir bir norm olarak değil; yaşam hakkına ilişkin bağlayıcı sözleşme hükümlerinin yorumunda başvurulan uluslararası soruşturma standartlarının somutlaşmış bir ifadesi olarak değerlendirmiştir. Bu yaklaşım, Protokol'ün normatif etkisinin, doğrudan bağlayıcılığından ziyade insan hakları hukukunun yorumuna sağladığı metodolojik ve teknik çerçeveden kaynaklandığını ortaya koymaktadır. IACHR, Rodríguez Vera et al. (The Disappeared from the Palace of Justice) v Colombia, Judgment of 14 November 2014, Series C No. 287, para. 489.

[45] AİHM, McKerr/United Kingdom, Application No. 28883/95, para. 111–115.

[46] Minnesota Protocol, (2016), para. 1-2, 9-14, 19 vd.

bir rehber belge değil; yaşam hakkının usuli boyutunun normatif içeriğini somutlaştıran ve anayasal denetime elverişli kılan tamamlayıcı bir yorum çerçevesi niteliğindedir.[47]

Protokol, etkin soruşturma yükümlülüğünü tekil bir sonuç yükümlülüğü olarak değil; olayın öğrenilmesinden itibaren başlayan ve soruşturmanın tüm aşamalarına yayılan çok katmanlı bir usuli süreç olarak kavramsallaştırmaktadır.[48] Bu yaklaşım, devletin sorumluluğunu soruşturmanın nihai sonucuna indirgememekte; sürecin her aşamasının bağımsızlık, tarafsızlık, özen ve şeffaflık ilkeleriyle uyumlu biçimde yürütülmesini zorunlu kılmaktadır. Böylece yükümlülük, sonradan yapılan bir değerlendirme ölçütü olmaktan çıkarak, soruşturma faaliyetinin tamamını yapılandıran anayasal bir davranış standardına dönüşmektedir.

Minnesota Protokolü'nün kapsamı, yalnızca hukuka aykırılığı kesinleşmiş ölüm olaylarıyla sınırlı değildir. Protokol, potansiyel olarak hukuka aykırı ölüm kavramını merkeze alarak, yaşam hakkına ilişkin soruşturma yükümlülüğünü maddi ihlalin kesin biçimde tespit edilmesine bağlı olmayan, özerk bir usuli yükümlülük olarak konumlandırmaktadır.[49] Bu çerçevede yükümlülük, ölümün hukuka aykırı olduğunun kanıtlanmasını beklemeksizin; devlet görevlilerinin sorumluluğuna veya devletin koruma yükümlülüğüne ilişkin makul bir şüphenin ortaya çıkmasıyla birlikte doğmaktadır. Bu bağlamda Protokol, soruşturma yükümlülüğünü gerçekleşmiş bir ihlalin ardından uygulama bulan, ihlale bağlı ikincil bir koruma mekanizması olmaktan çıkararak, yaşam hakkının korunmasının asli ve kurucu unsurlarından biri haline getirmektedir. Usuli yükümlülüğün erken aşamada ve geniş kapsamlı biçimde tanımlanması, devletin pozitif yükümlülüklerinin koruyucu boyutunu güçlendirmekte; anayasal korumayı yalnızca sonuca değil, sürecin bütününe yaymaktadır. Böylece yaşam hakkının etkili korunması, maddi ihlalin varlığına indirgenmeyen; soruşturma pratiğinin yapısal niteliği üzerinden değerlendirilen bir anayasal güvence sistemine bağlanmaktadır. Bu yaklaşımın Türk anayasal yargı pratiğinde nasıl karşılık bulduğu ve Minnesota Protokolü'nün Anayasa Mahkemesi içtihadı üzerindeki fiili etkisinin ne ölçüde görünür hale geldiği ise, ancak somut bireysel başvuru kararlarının analizi üzerinden ortaya konulabilir.

III. MİNNESOTA PROTOKOLÜ'NÜN TÜRK ANAYASA HUKUKUNDA ETKİN SORUŞTURMA YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN UYGULANMASINDAKİ İŞLEVİ

Minnesota Protokolü'nün etkin soruşturma yükümlülüğünü somutlaştıran katkısı, olay yeri incelemesi, delil toplama ve muhafazası, otopsi ve adli tıbbi değerlendirmelerin bilimsel yeterliliği ile mağdur yakınlarının soruşturma sürecine katılımı gibi teknik başlıklar üzerinden ayrıntılı biçimde ele alınmaya elverişlidir. Ancak bu çalışmanın amacı, Protokol'de yer alan her bir teknik standardı ayrı ayrı incelemek değil; söz konusu standartların, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi içtihadında ilkesel düzeyde tanımlanan usuli güvenceleri nasıl tamamladığını ve pratikte görünür kıldığını ortaya koymaktır. Bu nedenle teknik

[47] United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), Enforced Disappearance and Extrajudicial Execution: Investigation and Sanction-A Practitioners" Guide 9, (2015), 140.
[48] Minnesota Protocol (2016), para. 1-2.
[49] Minnesota Protocol, (2016), para. 9-10.

başlıklar, bağımsız normatif ölçütler olarak değil; yaşam hakkının usuli boyutunun iç hukukta hangi araçlar üzerinden somutlaştığını gösteren bağlamsal referans noktaları olarak ele alınacaktır.

Türk Anayasa Mahkemesi'nin yerleşik içtihadında da etkin soruşturma yükümlülüğü, yaşam hakkının usuli boyutunun ayrılmaz bir bileşeni olarak kabul edilmektedir.[50] Mahkeme, ölümle sonuçlanan olaylarda anayasal denetimi salt maddi sorumluluk incelemesiyle sınırlı tutmamakta; olayın koşullarını ve olası sorumluları ortaya koymaya elverişli bir soruşturma yürütülüp yürütülmediğini, yaşam hakkının usuli boyutunun bir gereği olarak anayasal denetimin ayrılmaz bir parçası kabul etmektedir.[51] Bu çerçevede etkin soruşturma yükümlülüğünün ihlali, yaşam hakkının maddi boyutuna ilişkin sorumluluk henüz kesinleşmemiş olsa dahi tespit edilebilmekte; bu durum, söz konusu yükümlülüğün ihlalden bağımsız, özerk bir anayasal güvence mekanizması olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.[52]

Bu yaklaşım, yaşam hakkı ihlalleri bağlamında devletlerin yalnızca negatif yükümlülükler altında bulunmadığını; aynı zamanda kapsamlı ve usuli yükümlülükler üstlendiğini ortaya koymaktadır. Nitekim Anayasa Mahkemesi, bireysel başvurular kapsamında yaptığı değerlendirmelerde, olay yeri incelemesinin yetersizliği, otopsinin yüzeysel biçimde gerçekleştirilmesi, delillerin zamanında toplanmaması ya da delil zincirinin korunmaması gibi soruşturma süreçlerinde ortaya çıkan eksiklikleri, yaşam hakkının usuli boyutunun ihlali olarak nitelendirmektedir.[53] Bununla birlikte Mahkeme, bu alanlarda izlenmesi gereken teknik ve metodolojik standartları ayrıntılı ve sistematik biçimde tanımlamaktan özellikle kaçınmaktadır. Bu durum, etkin soruşturma yükümlülüğünün pratik içeriğinin, büyük ölçüde soruşturmayı yürüten aktörlerin fiili uygulamaları üzerinden şekillenmesine yol açmaktadır. Bu durum, Anayasa Mahkemesi içtihadı ile Minnesota Protokolü arasındaki dolaylı ve tamamlayıcı ilişkinin görünür hale gelmesine yol açmaktadır.

Anayasa Mahkemesi'nin yaşam hakkı ihlallerine ilişkin kararlarında çoğu zaman Minnesota Protokolü'ne açık bir atıf yapılmamakla birlikte, Protokol'de öngörülen usuli soruşturma standartlarıyla örtüşen değerlendirmelere sıklıkla rastlanmaktadır. Nitekim Ekrem Bora başvurusunda, Minnesota Protokolü'ne doğrudan atıf yapılmamış olsa da; soruşturma sürecinde delillerin toplanması ve incelenmesindeki eksiklikler, çelişkilerin giderilmemesi ve ölümün tüm yönleriyle aydınlatılamaması nedeniyle Mahkeme, yaşam hakkı yönünden etkin soruşturma yükümlülüğünün ihlal edildiğine karar vermiştir.[54] Mahkeme'nin bu yaklaşımı,

[50] AYM, Serpil Kerimoğlu ve diğerleri, Başvuru No: 2012/752, 17.09.2013, para. 52-54; Fırat Can, Başvuru No: 2016/762, 02.06.2020, para. 65

[51] AYM'in devletin etkin soruşturma yükümlülüğü bulunduğuna ilişkin kararlar için bkz.. AYM, Selahatdin Akgüre ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru No: 2013/2515, 20.11.2014; AYM, Okan Göçer Başvurusu, Başvuru No. 2017/29596, 13.1.2021; AYM, İpek Deniz ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru No. 2013/1595, 21.4.2016; AYM, Hüseyin Çat ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru No: 2013/8475, 21.5.2015.

[52] AYM, Serpil Kerimoğlu ve Diğerleri, Başvuru No: 2012/752, 17.09.2013.

[53] AYM, Serpil Kerimoğlu ve diğerleri, B. No: 2012/752, 17.9.2013, para. 55-58; AYM, Raif Bayram, B. No: 2014/9302, 19.4.2017, para. 72-79; AYM, Cemil Danışman, B. No: 2013/6319, 16.7.2014, para. 94-101.

[54] AYM, Ekrem Bora Başvurusu, Başvuru No: 2014/14970, K.T.:21/09/2017, para. 27-29.

Protokol'de ayrıntılı biçimde düzenlenen delil yönetimi ve metodolojik özen yükümlülüğü ile örtüşmektedir.

Buna karşılık Anayasa Mahkemesi bazı kararlarında Minnesota Protokolü'ne doğrudan atıf da yapmaktadır. AYM, Raif Bayram başvurusunda, Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Minnesota Protokolü'ne açıkça değinerek, şüpheli ölüm olayında yapılan otopsinin yüzeysel nitelikte olduğunu ve ölüm nedenini açıklamaya elverişli olmadığını belirterek yaşam hakkının usuli boyutunun ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme, özellikle iç organ incelemelerinin yetersizliğine ve raporun çelişkili oluşuna dikkat çekmiştir. Bununla birlikte Mahkeme, otopsinin hangi bilimsel standartlara uygun biçimde gerçekleştirilmesi gerektiğini ayrıntılı biçimde ortaya koymamış; değerlendirmesini genel "yeterlilik" ölçütüyle sınırlı tutmuştur.[55] Minnesota Protokolü ise otopsi sürecini ayrıntılı belgelendirme, fotoğraflama, toksikolojik analiz ve alternatif ölüm senaryolarının sistematik biçimde dışlanması gibi teknik gerekliliklerle yapılandırmaktadır. Bu durum, Anayasa Mahkemesi'nin ilkesel denetimi ile Protokol'ün metodolojik çerçevesi arasındaki tamamlayıcı ilişkiyi görünür kılmaktadır.

Bu örnekler, Minnesota Protokolü'nün Anayasa Mahkemesi içtihadında kimi zaman örtük, kimi zaman ise açık biçimde başvurulan bir ölçüt olarak işlev görebildiğini göstermektedir. Mahkeme'nin soruşturmanın teknik ve metodolojik ayrıntılarını ayrıntılı biçimde belirlemekten çoğu zaman kaçınması ise bir eksiklikten ziyade, bireysel başvurunun ikincil niteliği ve Mahkeme'nin anayasal konumundan kaynaklanan bilinçli bir kurumsal tercihtir. Anayasa Mahkemesi, soruşturmanın nasıl yürütülmesi gerektiğine ilişkin ayrıntılı teknik standartlar koymak yerine, yürütülen sürecin anayasal güvencelerle bağdaşır olup olmadığını denetlemekle yetinmektedir. Bu yaklaşım, yaşam hakkının usuli boyutuna ilişkin yargısal denetimi zayıflatmamaktadır. Aksine anayasal denetimin sınırlarını korurken, soruşturmanın sahadaki yürütülme biçimini dolaylı biçimde değerlendirme alanına dahil etmektedir. Savcılık makamlarının, kolluk birimlerinin ve adli tıp aktörlerinin uygulamaları; delillerin toplanma biçimi, otopsi süreçleri ve metodolojik özen düzeyi üzerinden Mahkeme'nin ihlal değerlendirmesinde belirleyici hale gelmektedir. Bu yönüyle soruşturma pratiği, yaşam hakkının anayasal korumasının somut karşılığına dönüşmektedir. Tam da bu noktada Minnesota Protokolü, Mahkeme'nin bilinçli olarak detaylandırmadığı teknik alan bakımından yön gösterici bir işlev üstlenmektedir.

Protokol, anayasal denetimin yerine geçmemekte; ancak soruşturma sürecinin hangi asgari teknik standartlar çerçevesinde yürütülmesi gerektiğine ilişkin ortak bir referans zemini sağlamaktadır. Bu referansın Türk uygulamasındaki yansımaları kurumsal düzenlemeler düzeyinde de gözlemlenebilmektedir. Bu bağlamda Türk hukukunda uygulamada Minnesota Protokolü'nün pratik etkisini gösteren önemli örneklerden biri, Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan ve şüpheli ölümlerde Protokol standartlarına atıf yapan 156 sayılı Genelge[56] ile, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun 18/10/2011 tarihli ve 9 sayılı

[55] AYM, Raif Bayram, Başvuru No: 2013/1429, 09.11.2016; AYM, Ekrem Bora, Başvuru No: 2014/12151, 27.09.2017.

[56] Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan 156 sayılı Genelge, 156 sayılı Ölü Muayene ve otopsi işlemlerine İlişkin Genelge'de; .. *Genelge ekinde Türkçe ve İngilizcesi bulunan Uluslararası Otopsi*

"Ölü Muayene ve Otopsi İşlemleri" konulu Genelgesi'dir.[57] Söz konusu düzenlemelerde, ölü muayenesi ve otopsi işlemlerinin usulüne uygun, eksiksiz ve bilimsel yöntemlere dayalı biçimde yürütülmesi gerektiği vurgulanmakta; delillerin korunması ve ölüm nedeninin tüm yönleriyle aydınlatılması yönünde ayrıntılı yükümlülüklere yer verilmektedir. Bu düzenlemeler, soruşturma pratiğini yönlendiren kurumsal belgeler düzeyinde Minnesota Protokolü'nde öngörülen standartlarla büyük ölçüde örtüşen bir yaklaşımın benimsendiğini göstermektedir. Bu durum, Protokol'ün Türk hukukunda uygulama pratiği üzerinden dolaylı ve işlevsel bir normatif etki ürettiğine işaret etmektedir.

Hukuki niteliği itibarıyla bu Genelge, genel ve soyut norm koyan bir düzenleyici işlem olmayıp savcılık makamlarına yönelik iç düzen niteliği taşımaktadır. Mahkemeler ve bireyler bakımından doğrudan bağlayıcı bir kaynak teşkil etmemekle birlikte, idari hiyerarşi çerçevesinde savcılık uygulamalarını yönlendirmesi nedeniyle soruşturma pratiği üzerinde somut bir yönlendirici etki doğurmaktadır. Bu bağlamda Minnesota Protokolü, Türk anayasal sisteminde yaşam hakkının usuli boyutuna ilişkin yeni bir yükümlülük alanı yaratmaktan ziyade, mevcut anayasal güvencelerin uygulamadaki karşılığını teknik düzeyde somutlaştıran ortak bir metodolojik zemin olarak konumlanmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma, Minnesota Protokolü'nün Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi içtihadı bakımından, yaşam hakkının usulî boyutuna ilişkin etkin soruşturma yükümlülüğünün teknik ve metodolojik içeriğini belirginleştiren işlevsel bir standart olarak önemli bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır. Protokol, mahkemeler tarafından doğrudan uygulanabilir bir hukuk kuralı olarak değil; anayasal ve sözleşmesel yükümlülüklerin somut olaylara aktarımını yönlendiren yorumlayıcı bir çerçeve olarak değerlendirilmektedir.

AİHM'in dinamik yorum yaklaşımı ile Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurunun ikincil niteliğine dayalı denetim modeli birlikte ele alındığında, Minnesota Protokolü'nün etkisinin klasik normatif kategorilerle açıklanmasının güç olduğu görülmektedir. Protokol yeni bir yükümlülük ihdas etmemekte; ancak mevcut yükümlülüklerin uygulama standartlarını teknik düzeyde somutlaştırarak soruşturma pratiğini yargısal denetime daha elverişli hâle getirmektedir. Bu yönüyle Protokol, esnek hukuk kurallarının yorum süreçleri aracılığıyla normatif içerik kazanmasına ilişkin öğretisel tartışmaların somut bir örneğini teşkil etmektedir.

Öğretide ve uygulamada, özellikle adli tıp ve ceza soruşturması pratiği bakımından Protokol'de yer alan standartlara uyulmasının gerekliliği yönünde belirgin bir eğilim bulunduğu

Protokolü adıyla bilinen Minnesota Protokolünde belirtilen hususların da göz önünde bulundurulması, özellikle hukuk dışı, keyfî ve yargısız infazlar sonucu gerçekleştiği iddia edilen ya da ihtimali bulunan ölümlerde otopsi işleminin mutlaka adli tıp uzmanı ve/veya patoloji uzmanı marifetiyle yapılması… konularında gereken dikkat ve özenin gösterilmesi ifadesi yer almaktadır. https://www.adalet.gov.tr/genelgeler.

[57] HSYK, "Ölü Muayene ve Otopsi İşlemleri" konulu Genelge, No: 9, 18.10.2011, Sayı: B.03.1.HSK.0.70.12.04-010.06.02-165-2011.

gözlemlenmektedir.[58] Her ne kadar Protokol hukuken bağlayıcı bir metin olmasa da, mahkemelerin kararlarında giderek daha sistematik biçimde referans alınması, uygulayıcılar bakımından fiili bir uyum eğilimi doğurmaktadır. İhlal riskinin azaltılması amacıyla soruşturma makamlarının Protokol standartlarına yaklaşma eğilimi göstermesi; bu eğilim arttıkça mahkemelerin de değerlendirme ölçütlerinde Protokol'e daha fazla atıf yapması, karşılıklı beslenen bir etkileşim sürecine işaret etmektedir. Nitekim Hakimler ve Savcılar Kurulu ile Adalet Bakanlığı genelgelerinde ölüm olaylarına ilişkin soruşturmalarda uluslararası standartlara ve Minnesota Protokolü'ne uygun hareket edilmesine özen gösterilmesi yönünde ifadeler yer alması, bu sürecin kurumsal düzeydeki yansımasıdır.

Protokol'e uygun yürütülen bir soruşturma devlet bakımından sorumluluğu kendiliğinden ortadan kaldırmasa da, etkin soruşturma yükümlülüğünün yerine getirildiğini göstermede güçlü bir gösterge teşkil edebilmektedir. Bununla birlikte, Protokol'ün uluslararası sözleşme niteliği taşımaması ve iç hukukta kanunla açıkça normatifleştirilmemiş olması dikkate alındığında, hukuki statüsünün klasik normatif çerçeveler içinde değerlendirilmesi güç görünmektedir. Daha tutarlı yaklaşım, Minnesota Protokolü'nü bağımsız ve doğrudan uygulanabilir bir norm kaynağı olarak değil; anayasal ve sözleşmesel yükümlülüklerin teknik içeriğini belirginleştiren tamamlayıcı bir yorum standardı olarak konumlandırmaktır.

Türk uygulaması bakımından Protokol'ün önemi, yaşam hakkının usuli güvencelerinin soyut anayasal ilkeler olmaktan çıkarak olay yeri incelemesinden otopsi işlemlerine, delil zincirinin korunmasından mağdur yakınlarının sürece katılımına kadar uzanan bütüncül bir soruşturma pratiği içinde somut karşılık bulmasına katkı sağlamasında ortaya çıkmaktadır. Son tahlilde Minnesota Protokolü, bağlayıcılık ile uygulama arasındaki alanda konumlanan; yaşam hakkının usuli boyutunun etkili korunmasına katkı sağlayan tamamlayıcı ve işlevsel bir standart niteliğindedir. Bu tespit, insan hakları hukukunda soft law belgelerinin yalnızca tavsiye niteliğinde metinler olmadığı; uygun yargısal ve kurumsal bağlam içinde bağlayıcı normların uygulanma biçimini şekillendiren etkili araçlara dönüşebildiği yönündeki literatüre katkı sunmaktadır.

[58] Ahmet Nezih Kök, Hatalı Tıbbi Uygulama (Medikal Malpraktis) İddialarında Otopsinin Önemi, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sayı:7, (2016), s. 682; Akgül Kalkan, Esin, "Forensic Medical Aspect of Right To Life Violation Cases in Echr Decisions About Turkey From 1998 to 2002: Revisiting The Common Errors In Death Investigations", *Journal Of Scientific Perspectives*, Vol:2, Issue: 1, (2018), s.55; Bekir Karaarslan vd. "Minnesota Otopsi Protokolü'ne Göre Yapılmış Cezaevi Ölümü Otopsilerinin Değerlendirilmesi: Olgu Sunumu", *Adli Tıp Dergisi*, Vol.:28, No:3, (2014), s. 300.

KAYNAKÇA

Abbott, Kenneth, Snidal, Duncan. "Hard and Soft Law in International Governance." *International Organization*, Vol. 54, 2000, s. 421–456.

Akandji-Kombe, Jean-François. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler*. İnsan Hakları El Kitapları No. 7, 2008.

Akgül Kalkan, Esin, Forensic Medical Aspect of Right to Life Violation Cases in Echr Decisions about Turkey From 1998 to 2002: Revisiting The Common Errors In Death Investigations*, Journal Of Scientific Perspectives*, Vol:2, Issue:1, (2018), s. 49-58.

Boyar, Oya, "Devletin Pozitif Yükümlülükleri ve Dolaylı Yatay Etki" İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme, Sibel İnceoğlu (Ed.), İstanbul: Beta Yayınları, 3. Baskı, (2013).

Chinkin, Christine, "The Challenge of Soft Law: Development and Change in International Law" *International and Comparative Law Quarterly*, C. 38, 1989, s. 850-866.

Doğru, Osman, Nalbant, Atilla, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar, Cilt 1, Avrupa Konseyi, 1.Baskı, (2012).

Dupuy, Pierre-Marie, "Soft Law and the International Law of the Environment." *Michigan Journal of International Law*, C. 12, 1991, s. 420-435.

Duvan, Özkan Ayşe, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 2. Maddesi Çerçevesinde Yaşam Hakkının Korunmasında Devletin Yükümlülüğü", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi,* C.24, S.2, (2018), s. 660-681.

Gülsoy Tevfik, "İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin Türkiye ile İlgili Kararlarında Adli Tıp Konusundaki İçtihatları." *AÜEHFD*, C. VI, S. 1-4 (2002), s. 133-146.

Harris, David John, Michael O'Boyle, Ed Bates, Carla Buckley, *Law of the European Convention on Human Rights*. 4th ed., Oxford University Press, (2018).

Heyns, Christof; Casey-Maslen, Stuart; Fisher, Toby; Knuckey, Sarah; Probert, Thomas; Tidball-Binz, Morris. "Investigating Potentially Unlawful Death under International Law: The 2016 Minnesota Protocol." *International Lawyer*, Vol. 52(1), 2019.

Kaplan Arık, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı ve Etkin Soruşturma İlkesi*, Ankara: Adalet Yayınevi, (2023).

Karan, Ulaş. "Yaşam Hakkı" İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme, Sibel İnceoğlu (Ed.) İstanbul: Beta Yayınları, 3. Baskı, (2013).

Karaarslan Bekir, Mehmet Cengil Aslan, Alper Keten, Ömer Lütfi Özkan, Onur Eyisoy, Mehmet Karasu, Ahmet Büyükçelik, Ahmet Aslan "Minnesota Otopsi Protokolü'ne Göre Yapılmış Cezaevi Ölümü Otopsilerinin Değerlendirilmesi: Olgu Sunumu", *Adli Tıp Dergisi*, Vol.:28, No:3, (2014), s. 294-301.

Karakaş Işıl, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yaşam Hakkı: Mc Cann'dan Kaya Kararına",Türkiye'de İnsan Hakları, Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını, (2000), s. 201-209.

Keser, Hayri. "Bireysel Başvuru İçtihatlarında Yaşam Hakkının Usuli Boyutu: Etkili Soruşturma Yükümlülüğü." *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.12(2), 2022.

Koh, Harold Hongju. "Why Do Nations Obey International Law?" *Yale Law Journal*, C. 106, (1997), s. 2599–2659.

Kök, Ahmet Nezih, "Hatalı Tıbbi Uygulama (Medikal Malpraktis) İddialarında Otopsinin Önemi", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı:7, (2016), s. 677-685.

Metin, Yüksel, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Yaşamın ve Sağlığın Korunması ile İlgili Olarak Taraf Devletlere Yüklediği Pozitif Yükümlülükler", *Uluslararası İlişkiler*, C. 7, S. 27, (2010), s 111-132.

Mowbray, Alastair, *The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights*, Hart Publishing, (2004).

Reidy Aisling, *İşkencenin Yasaklanması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*, İnsan Hakları El Kitapları, No:6, Türkiye Barolar Birliği Yayınları:92

Schabas, William A, *The European Convention on Human Rights: A Commentary*, Oxford University Press, (2015).

Shelton, Dinah. "Soft Law." In: Routledge Handbook of International Law, Routledge, (2009).

Stan, Cristian Adrian "Forensic Standardizations in Torture and Death in Custody Investigations" *Interventional Medicine & Applied Science*, Vol. 4 (4), (2012), s. 210-216.

Turabi, Selami. *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi*, Ankara: Seçkin Yayınları, (2015).

EXTENDED SUMMARY

THE FUNCTION OF THE MINNESOTA PROTOCOL IN THE PROCEDURAL DIMENSION OF THE RIGHT TO LIFE

Aslıhan Kaplan Arık, Asst. Prof.
Gaziantep University, kplnasli@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-1234-3804

The right to life constitutes one of the foundational pillars of democratic constitutional orders. In contemporary human rights law, however, this right is no longer understood merely as a negative obligation prohibiting arbitrary deprivation of life. Particularly in cases involving deaths occurring under state control or through the use of public authority, states are required to conduct an effective investigation. This obligation forms the procedural dimension of the right to life. While both the European Court of Human Rights and the Turkish Constitutional Court have developed jurisprudence recognizing the obligation to conduct an effective investigation, the content of this obligation has often been articulated in relatively abstract and principled terms. Technical aspects such as forensic examination, autopsy standards, preservation of evidence, and institutional independence have generally not been defined through systematic methodological criteria. Against this background, the Minnesota Protocol on the Investigation of Potentially Unlawful Death provides detailed technical and methodological standards regarding the investigation of suspicious deaths. The primary research question of this study is whether, and to what extent, the Minnesota Protocol plays a normative role within the jurisprudence of the European Court of Human Rights and the Turkish Constitutional Court. The article aims to demonstrate that although the Protocol does not constitute a formally binding legal norm, it functions as a complementary interpretative standard that concretizes the procedural guarantees of the right to life within Turkish constitutional law.

In the existing literature, the Minnesota Protocol is predominantly examined within the framework of international human rights law, forensic medicine, or criminal procedure. Discussions frequently focus on its technical standards or its relevance for investigative authorities. However, its relationship with constitutional adjudication-particularly within the context of the principled review model of constitutional courts-has not been sufficiently problematized. Furthermore, debates on soft law instruments generally revolve around their non-binding character and their indirect normative influence. The phenomenon of "normative internalization" through judicial interpretation has been acknowledged in international legal theory, yet specific case studies demonstrating how soft law standards interact with constitutional review mechanisms remain limited. This article contributes to the literature by situating the Minnesota Protocol within the interpretative practices of the Turkish Constitutional Court and by analysing its role as a functional normative reference.

This study adopts a qualitative and doctrinal legal research method. It is based on a systematic analysis of the case-law of the European Court of Human Rights and the Turkish Constitutional Court concerning the procedural dimension of the right to life. The research further employs a comparative interpretative approach, assessing the methodological standards set forth in the Minnesota Protocol alongside judicial reasoning in relevant decisions.The findings demonstrate that both courts define the obligation to conduct an effective investigation in terms of independence, promptness, thoroughness, and victim participation. However, these criteria are mostly articulated at a principled level. The Minnesota Protocol, by contrast, provides operational and technical standards concerning forensic procedures, preservation of evidence, chain of custody, alternative scenario testing, and autopsy documentation. Although the courts rarely treat the Protocol as a directly applicable norm, its standards often overlap with the reasoning employed in constitutional review. In some cases, explicit references are made to the Protocol; in others, its methodological logic appears implicitly reflected in judicial assessments. Thus, the Protocol functions not as an autonomous source of obligation, but as an interpretative instrument that clarifies the technical content of pre-existing constitutional and conventional duties.

The study concludes that the Minnesota Protocol does not create new binding obligations within Turkish constitutional law. Instead, it occupies an intermediate normative space between formal binding law and purely advisory instruments. Through judicial interpretation and institutional practice, it contributes to the concretization of the procedural guarantees of the right to life. This analysis also reveals certain limitations. Since the Protocol is not formally incorporated into domestic legislation, its influence depends largely on judicial and administrative willingness to invoke it as a reference. Moreover, the study is limited to doctrinal and jurisprudential analysis and does not include empirical evaluation of investigative practices. Nevertheless, the findings suggest that greater explicit engagement with the methodological standards of the Minnesota Protocol may enhance legal certainty and strengthen the constitutional protection of the right to life. For practitioners, particularly prosecutors and forensic experts, the Protocol may serve as a structured guideline that supports compliance with constitutional obligations. For scholars, the case of the Minnesota Protocol offers a concrete example of how soft law instruments may acquire functional normative force through interpretative processes within constitutional adjudication.